

Eugeniusz Moczuk

Politechnika Rzeszowska

Wiedza nauczycieli o używaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną. Analiza socjologiczno-kryminologiczna

Słowa kluczowe: środki psychoaktywne, badania socjologiczne, kryminologia, młodzież szkolna

Wprowadzenie do tematyki

Po roku 1989 w Polsce rozpoczął się renesans badań socjologicznych nad zjawiskami dysfunkcjonalnymi młodzieży, co skutkowało falą pojawiających się książek i opracowań na temat różnorodnych problemów młodzieży. Należy przy tym zwrócić uwagę na to, że „badania socjologiczne mogą i powinny w obecnych czasach służyć inwentaryzacji, diagnozie oraz prognozie i jej ewaluacji odnośnie do zjawisk i problemów społecznych (...) ulegającego pogłębianym przeobrażeniom każdego rodzaju. Pomocne w tym zakresie mogą być wyniki badań socjologicznych, których zalety pod tym względem dostrzegli już w latach 30. XX wieku Amerykanie, borykający się z wieloma problemami w swoich miastach, podlegających wówczas przeobrażeniom” (Czekaj, Zawartka-Czekaj, 2015, s. 37).

To co w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nie było prezentowane z należytą starannością w kwestii zachowań dysfunkcjonalnych młodzieży, „zostało nadrobione” po zmianie systemowej lat dziewięćdziesiątych. Zaczęto wówczas badać wszelkie aspekty zachowań młodzieży, zarówno te pozytywne, jak i negatywne, postulując nawet utworzenie nowej dziedziny wiedzy nazwanej juwentologią, chociaż nie nastąpił proces jej instytucjonalizacji. Zakłada się przy tym, że juwentologia to dyscyplina naukowa, której podmiotem jest młodzież, przedmiotem – społeczna podmiotowość młodzieży, a metodą badawczą – kompleksowe badania młodzieży jako kategorii społeczno-kulturowej (Kowalowa, Łukow, 2003, s. 9–10). Obecnie juwentologia jest subdyscypliną pedagogiczną (Czerepaniak-Walczak, 2007, s. 173–203).

Przechodząc do tematyki związanej z używaniem przez młodzież szkolną legalnych i nielegalnych środków psychoaktywnych, można dostrzec pewną prawidłowość. Otóż od lat istniało przekonanie, że wśród najbardziej znanych zachowań związanych ze stosowaniem środków psychoaktywnych przez młodzieży było palenie papierosów, picie alkoholu, czy też używanie „narkotyków”, które z kolei rozdziły nowe problemy, tym bardziej, że używanie jednego środka psychoaktywnego ułatwia drogę do stosowania innego, podobnie działającego. Wśród osób, które często palą papierosy, można obserwować osoby pijące alkohol, w tym mocniejsze trunki. Palenie papierosów i picie napojów alkoholowych ułatwia z kolei sięganie po „narkotyki”. Bardzo charakterystycznym zagadnieniem jest to, że młodzież z picciem alkoholu łączy raczej przyjemne doznania, uważając, że dzięki temu są weselsi, śmielsi, że łatwiej im znaleźć przyjaciół, są bardziej otwarci. Z kolei młodzież nie postrzega zjawiska narkomanii w kategoriach zła, czy łamania norm obyczajowych, moralnych, czy społecznych, a raczej zjawisko to jest postrzegane jako powszechne, normalne, czy wręcz obowiązujące społecznie. Młodzież traktuje „narkotyki” w taki sam sposób, jak papierosy, alkohol (najczęściej piwo), kawę czy inne używki, chociaż różnicuje je w zależności od tego w jakim zakresie mogą szkodzić (Moczuk, 2003, s. 11–25).

Palenie papierosów, picie alkoholu, używanie środków odurzających i substancji psychotropowych, nie należy do zjawisk mających marginalne znaczenie. Młodzież, która jest bardzo podatna na oddziaływanie środowiska społecznego przejmując wzory zachowania tego środowiska, zwiększając i tak już istniejące zagrożenia społeczne, istniejące we współczesności. Mariusz Z. Jędrzejko twierdzi, że współczesna młodzież zmagają się z wieloma problemami, które w konsekwencji mogą prowadzić do pojawienia się zachowań, mających charakter patologiczny, w tym odwrócenie zainteresowań od wartości pozytywnych i chęć wyżycia się w działaniach społecznie destrukcyjnych (Jędrzejko, 2006, s. 10–11).

Współcześnie wyraźnie widać zmiany w stosowaniu środków psychoaktywnych. Z jednej strony europejski model użycia tych środków, znany od najdawniejszych czasów, związany jest z picciem alkoholu (Falewicz, 1993, s. 17), jednak z drugiej strony, w istniejących już w Europie kulturach, szczególnie w tych, w których istnieją ograniczenia kulturowo-religijne co do używania alkoholu, istnieje zapotrzebowanie na takie środki psychoaktywne, które są traktowane jako nielegalne w Europie (Earleywine, 2014). Dlatego też łatwiej jest zastosować określenie nielegalne środki psychoaktywne niż „narkotyki”. Zwraca na to uwagę Sebastian Matyjek, który pisze, „coraz częściej pojęcie „narkotyk” zastępuje się terminem „substancja psychoaktywna”, która wpływa na działanie ośrodkowego układu nerwowego człowieka. Jest to najbardziej neutralna i opisowa nazwa charakteryzująca całą klasę środków chemicznych wywołujących specyficzne dla siebie efekty poprzez zmianę normalnego działania układu nerwowego. Najczęściej odnosi się ona do substancji pochodzenia opiatowego, ale może również oznaczać substancje chemiczne prowadzące do uzależnienia. Natomiast w języku prawniczym termin narkotyk służy często jako określenie nielegalnej substancji farmakologicznej, niezależnie od jej właściwości chemicznej” (Matyjek, 2016, s. 8–9).

Pojawia się przy tym nowe zjawisko społeczne, które jest związane z użyciem nielegalnych środków psychoaktywnych, nazwane narkomanią. Narkomania jest

problemem społecznym, a więc całokształtem szkód związanych z używaniem przez osoby nielegalnych środków odurzających i substancji psychotropowych (środków psychoaktywnych), jakie występują u osób je używających, członków ich rodzin oraz całego społeczeństwa, wymagających działań które mają na celu zmniejszanie rozmiarów lub eliminację tego zjawiska (Moczuk, 2015, s. 6). Związane to jest zarówno ze skalą, jak i z rozpowszechnieniem się tego zjawiska.

Można uznać, że w zasadzie przez cały XX wiek w Polsce podstawowym środkiem psychoaktywnym, używanym przez młodzież był alkohol i tytoń. W niewielkiej skali używane były inne środki, takie jak opium i morfina, heroina i amfetamina. Dopiero pod koniec XX wieku młodzież zetknęła się na dużą skalę z erzacami „prawdziwych narkotyków”, jakimi były „polska heroina”, grzyby halucynogenne, kleje i rozpuszczalniki. Popularne były też marihuana i haszysz. Jednak największa liczba różnorodnych środków psychoaktywnych pojawiła się po roku 1990, a młodzi ludzie nie tylko sięgnęli po wszelkie nielegalne środki psychoaktywne, ale także po dopalacze, bardzo dostępne dla młodzieży, ale bardzo niebezpieczne dla życia i zdrowia (patrz Jędrzejko, Stańczak, Białas,, 2018).

„Dopalacze”, jako nielegalne środki psychoaktywne pojawiły się w Polsce w połowie 2008. Początkowo jako oferta internetowa, a następnie w postaci zorganizowanej kampanii marketingowej. Do roku 2010 utworzono w Polsce około 1300 sklepów parających się sprzedażą „dopalaczy”, oferujących szeroką gamę produktów o charakterze psychoaktywnym, z których część traktowana była jako produkty kolekcjonerskie. W roku 2011 Biuro Kryminalne Komendy Głównej Policji zaczęło raportować najwyższe władze państwowe, że skład dopalaczy jest zmienny i nie zawsze faktyczny z podanym na opakowaniu (Jabłoński, Malczewski, 2014, s. 4–5). Na mocy ustawy z dnia 1 kwietnia 2011 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw, wprowadzono określenie „środek zastępczy”, a pod tym pojęciem rozumiano „dopalacze”,¹ chociaż nie spowodowało to radykalnego spadku użycia „dopalaczy” przez młodzież. Należy zaznaczyć, że środek zastępczy, to substancja w każdym stanie fizycznym, która jest trucizną lub środkiem szkodliwym, używana zamiast lub w takich samych celach (innych niż medyczne), jak środek odurzający lub substancja psychotropowa (Bar, Ciepluch, Ciurko, Duży, Jarosz, Krawczyk, 2005, s. 8).

Badania prowadzone wśród młodzieży na temat użycia środków psychoaktywnych pokazały, że zjawisko picia alkoholu ma wyraźnie charakter wzrostowy, a młodzież pije alkohol, upija się nim, a także ma bardzo liberalny stosunek do tego trunku, nie traktując alkoholu (w tym piwa), jako zagrażającego. Wie gdzie kupić alkohol, a także czyni to bez najmniejszych wysiłków, co niezbyt dobrze świadczy o wydawanych zezwoleniach na sprzedaż alkoholu, a także działaniach profilaktycznych realizowanych wśród właścicieli punktów sprzedaży alkoholu i samych sprzedawców alkoholu. Obecnie zaznacza się kwestia stosowania dopalaczy. Współczesna młodzież ma dużą wiedzę o narkomanii, ale należy zwrócić szczególną uwagę na to, że dla współczesnej młodzieży szkolnej stosowanie „narkotyków” ma charakter hedonistyczny, a nie buntowniczy. Poza tym dla młodzieży marihuana, haszysz, amfetamina, kokaina, ekstazy nie są „narkotykami”, tylko „używkami”. Dzięki nim

1 Ustawa z dnia 1 kwietnia 2011 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2011 r. nr 117, poz.678).

mogą się lepiej bawić, nawiązywać kontakty z innymi, być na „fali”. Młodzież nie tylko wie bardzo dużo o „narkotykach”, mając dostęp do Internetu, ale także umie przygotować dla siebie stosowną „dZIAŁKĘ narkotyków”. I wcale nie musi łamać w tym zakresie prawa, nie musi sięgać po środki nielegalne, za posiadanie których grożą sankcje karne. Młodzież zna różnorodne leki, pobudzające i uspokajające, nasenne i wziewne, które może sobie sama przygotować. Umie wynajdować rośliny, z których można „domowym sposobem” wyprodukować lepszy lub gorszy specyfik, mający charakter „narkotyku”. Umie wyhodować rośliny, grzyby, z których ziaren, korzeni, liści, czy kory może „stworzyć dla siebie narkotyk”. Młodzież współczesna jest inna, od tej sprzed lat, jest lepiej wyedukowana, umiejąca korzystać z okazji, nie cofająca się przed niczym, dla osiągnięcia celu. Potrafi też lepiej wykorzystać, otaczając ją środowisko społeczne i przyrodnicze do tego, aby lepiej się bawić. Wie także, że dorośli, ich rodzice, nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy i psycholodzy, księża i katecheci mają nikłą wiedzę o narkomanii, o poszczególnych „narkotykach” (Moczuk, 2015).

Tematem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie, czy nauczyciele mają dostateczną wiedzę o używaniu przez młodzież szkolną nielegalnych i legalnych środków psychoaktywnych, a także, czy wiedza ta jest adekwatna do istniejących zagrożeń społecznych.

Niniejsze badania są częścią większego projektu, którym było dokonanie analizy zachowań dysfunkcyjnych młodzieży szkolnej powiatu mieleckiego na zlecenie Wydziału Zarządzania Kryzysowego Starostwa Powiatowego w Mielcu, zaprezentowanego w formie raportu dla Starostwa Powiatowego w Mielcu (Moczuk, 2012a), a także percepcji takich zachowań przez nauczycieli (Moczuk, 2012b). Wyniki badań prezentowane były na Sesji Rady Powiatu Mieleckiego, a wnioski, w formie uchwały zostały przyjęte do realizacji przez organy powiatu w postaci realizacji programów profilaktycznych.

Metodologiczne podstawy badań

Badania zrealizowane zostały w kwietniu 2012 roku, metodą kwestionariusza ankiety na zlecenie Wydziału Zarządzania Kryzysowego Starostwa Powiatowego w Mielcu. Przeprowadzone zostały przez odpowiednio przygotowanych ankietatorów, którymi byli autor badań i osoby z zespołu badawczego. Dobór populacji do badań związany był z prowadzonymi badaniami wśród uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w powiecie mieleckim. Założono wówczas, że oprócz uczniów klas II obu typów szkół, badania obejmą swym zasięgiem także nauczycieli, uczących w tych klasach. Z uwagi na to, że w powiecie mieleckim pracuje 1247 nauczycieli, w tym w gimnazjach 603 osób, a w szkołach ponadgimnazjalnych 644 osób, założono, że populacja badawcza obejmie około 30% populacji. Ze względu na sporą populację badawczą, ustalono maksymalny błąd na poziomie 5,0%, przy współczynniku ufności 0,95.

Do badań wykorzystano kwestionariusz ankiety rozdawanej, który był skonstruowany podobnie jak kwestionariusz ankiety dla uczniów, chociaż zmodyfikowany i skrócony. Po otrzymaniu ankiet, były one sprawdzane pod względem poprawności wypełnienia, do analiz zakwalifikowano 450 ankiet. W badaniach

uczestniczyło łącznie 36,1% nauczycieli z terenu powiatu mieleckiego, a zatem nieco ponad założoną populację. Kolejnym etapem było przygotowanie instrukcji kodowej i zakodowanie ankiet. Wykorzystano tutaj profesjonalny program statystyczny SPSS, dokonując obliczeń statystycznych. Należy przy tym zaznaczyć, że w niniejszym opracowaniu dokonano analizy zagadnienia bez odnoszenia się do kwestii korelacyjnych.

Rozkład ze względu na dane osobowe respondentów (wiek, płeć, staż pracy i miejsce zamieszkania) przedstawiają tabele.

Pierwszą zmienną jest rodzaj szkoły, w których przeprowadzone zostały badania. Rozkład danych w tym zakresie przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Rodzaj szkoły

Wyszczególnienie	Liczba	%
Gimnazja	276	61,3
Licea ogólnokształcące	66	14,7
Technika i zasadnicze szkoły zawodowe	108	24,0
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że w badaniach uczestniczyło 61,3% nauczycieli gimnazjów, 14,7% nauczycieli liceów ogólnokształcących i 24,0% nauczycieli techników i zasadniczych szkół zawodowych. Analiza danych pokazuje, że istnieje przewaga nauczycieli uczących w gimnazjach, w stosunku do 38,7% nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych.

Następną zmienną którą poddano analizie, jest wiek respondentów. Ilustruje to tabela 2.

Tabela 2. Wiek respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Do 35 roku życia	307	68,2
Powyżej 35 roku życia	118	26,2
Brak odpowiedzi	25	5,6
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Z danych wynika, że 68,2% respondentów to osoby w wieku do 35 roku życia, zaś 26,2% to osoby w wieku powyżej 35 roku życia. Widać zatem, że istnieje zdecydowana przewaga młodych nauczycieli. Cechą charakterystyczną jest spora ilość braków odpowiedzi.

Kolejną ze zmiennych niezależnych jest płeć respondentów. W związku z tym dane przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Płeć respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Kobiety	314	69,8
Mężczyźni	125	27,8
Brak odpowiedzi	11	2,4
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że w badaniach uczestniczyło 69,8% kobiet oraz 27,8% mężczyzn. Istnieje, zatem dwukrotna przewaga kobiet nad mężczyznami, co jest spowodowane specyfiką zawodu.

Kolejną zmienną jest długość stażu pracy respondentów. Ilustruje to tabela 4.

Tabela 4. Długość stażu pracy respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Do 5 lat	60	13,3
5-10 lat	76	16,9
10-20 lat	155	34,4
Powyżej 20 lat	143	31,8
Brak odpowiedzi	16	3,6
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Analiza danych pokazuje, że 13,3% respondentów pracuje w szkole do 5 lat, 16,9% pracuje 5-10 lat, 34,4% pracuje 10-20 lat, a 31,8% pracuje powyżej 20 lat. Widać zatem, że najliczniejszą grupą badaną są nauczyciele pracujący powyżej 10 lat.

Ostatnią zmienną jest miejsce zamieszkania respondentów. Ilustruje to tabela 5.

Tabela 5. Długość stażu pracy respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Miasto	262	58,2
Miasteczko	29	6,4
Wieś	157	34,9
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Analiza danych pokazuje, że 58,2% respondentów mieszka w mieście, 6,4% mieszka w mniejszych miasteczkach, a 34,9% mieszka na wsi. Widać zatem, że najliczniejszą grupą badaną są nauczyciele, którzy mieszkają w mieście.

Można więc wskazać, że statystycznymi respondentami byli nauczyciele gimnazjów, osoby młode, do 35 roku życia, kobiety, pracujące w zawodzie więcej niż 10 lat, mieszkające w mieście.

Używanie przez młodzież szkolną nielegalnych i legalnych środków psychoaktywnych w opiniach nauczycieli. Analiza wyników badań

W pierwszej kolejności zainteresowano się tym, jaki jest poziom wiedzy nauczycieli w kwestii używania przez młodzież szkolną nielegalnych i legalnych środków psychoaktywnych. W związku z tym zapytano respondentów o to, czy znają jakiegoś ucznia, który pali papierosy, pije alkohol, upija się alkoholem, używa „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Wiedza respondentów na temat uczniów, którzy używają nielegalne i legalne środki psychoaktywnych (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Tak		Nie		Nie wiem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Pali papierosy	355	78,9	44	9,8	49	10,9
Pije alkohol	198	44,0	103	22,9	123	27,3
Upija się alkoholem	45	10,0	183	40,7	169	37,6
Używa „narkotyków”	18	4,0	207	46,0	171	38,0

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci znają nawet sporo uczniów którzy palą papierosy (78,9%), czy piją alkohol (44,0%). Nie mniej jednak dużo mniej odpowiedzi można zauważyć w przypadku uczniów, którzy upijają się alkoholem (10,0%), czy używają „narkotyków” (4,0%). Jak widać, o ile liczba respondentów, którzy mają świadomość, że uczniowie palą papierosy, czy piją alkohol jest znacząca, o tyle w przypadku upijania się alkoholem, czy brania „narkotyków” przez uczniów liczba ta jest w zdecydowanej mniejszości. Komentując te wypowiedzi można z jednej strony zgodzić się z nauczycielami, że mają świadomość na zasadzie ogólnej wiedzy, że młodzież pali papierosy, czy pije alkohol, ale przecież nie muszą mieć wiedzy, że młodzież upija się alkoholem, czy bierze „narkotyki”, tym bardziej, że może to robić po lekcjach, w domach, bądź na imprezach zamkniętych. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że nauczyciele uczestniczący w badaniach, pracując w wiejskich społecznościach lokalnych, nawet jeśli dojeżdżają do pracy z większego miasta, mają wiedzę o wszystkich zjawiskach dysfunkcyjnych dziejących się w małych zintegrowanych społecznościach lokalnych, tym bardziej, że tam wszelkie wiadomości rozprzestrzeniają się bardzo szybko, nie tylko za pomocą kontaktów *face to face*, ale także elektronicznych nośników informacji, czy mediów społecznościowych.

Kolejna grupa pytań poświęcona jest kwestiom używania nielegalnych środków psychoaktywnych przez uczniów, w opiniach nauczycieli. Rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 7.

Tabela 7. Rodzaje nielegalnych środków psychoaktywnych z jakimi można zetknąć się w środowisku szkolnym (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Często		Czasem		Nie potrafię powiedzieć	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Dopalacze	6	1,3	70	15,6	309	68,7
Marihuana	9	2,0	38	8,4	324	72,0
Haszysz	0	0,0	1	0,2	350	77,8
Kokaina	0	0,0	0	0,0	350	77,8
Amfetamina	0	0,0	3	0,7	346	76,9
Grzyby, LSD	0	0,0	3	0,7	350	77,8
Kleje, rozpuszczalniki	1	0,2	11	2,4	341	75,8
Środki uspokajające	4	0,9	39	8,7	315	70,0
Środki nasenne	2	0,4	22	4,9	330	73,3
Ekstazy	0	0,0	4	0,9	345	76,7
Pseudoefedryna	0	0,0	4	0,9	348	77,3
Inne	2	0,4	2	0,4	250	55,6

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci nie mają dostatecznej wiedzy na temat stosowania przez uczniów różnorodnych nielegalnych środków psychoaktywnych. W środowisku szkolnym nauczyciele najczęściej stykają się z dopalaczami (16,9% - łącznie często i czasem), marihuaną (10,4%), środkami uspokajającymi (9,6%), środkami nasennymi (5,3%), klejami, rozpuszczalnikami (2,6%), Ekstazy (0,9%), pseudoefedryną (0,9%), innymi środkami (0,8%), grzybkami, LSD (0,7%), amfetaminą (0,7%), haszyszem (0,2%), kokainą (0,0%). W zasadzie kolejność wymienionych przez nauczycieli nielegalnych środków psychoaktywnych jest zgodna z badaniami ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and other Drugs), HBSC (Health Behaviour in School-Aged Children), czy nawet ISRD (The International Self-Report Delinquency Study), prowadzonych także w Polsce, jednak dostrzec można, że wypowiedzi respondentów są wyraźnie stonowane, a nawet noszą znamiona braku zainteresowania tą tematyką.

Kolejne pytanie związane było z kwestią używania dopalaczy. W związku z tym zapytano, czy dopalacze powinny być traktowane tak jak inne nielegalnych środków psychoaktywnych, czy też jako nieszkodliwe używki, czy wręcz wytwory kolekcjonerskie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Potrzeba traktowania dopalaczy tak jak innych nielegalnych środków psychoaktywnych w opiniach respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	346	76,9
Raczej tak	81	18,0

Raczej nie	6	1,3
Zdecydowanie nie	8	1,8
Trudno powiedzieć	9	2,0
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, aż 94,9% badanych uważa, że istnieje potrzeba traktowania dopalaczy jak innych nielegalnych środków psychoaktywnych (łącznie zdecydowanie tak i raczej tak), zaledwie 3,1% respondentów uważa, że nie ma takiej potrzeby (łącznie zdecydowanie nie i raczej nie), a 2,0% nie ma w tym zakresie zdania. Widać zatem w odpowiedziach respondentów dużą jednorodność. Dopalmce powinny być traktowane tak, jak inne nielegalne środki psychoaktywne. Problem jednak tkwi w szczegółach, czyli w tym, aby były jasne kryteria wyodrębniania dopalaczy w przepisach prawa, a także w praktyce społecznej, gdyż brak jednoznaczności prowadzić może do znaczących problemów społecznych nie tylko w populacji młodzieży, ale także dzieci.

Kolejne pytanie dotyczyło legalizacji marihuany. Zapytano, czy marihuana powinna być legalna. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 10.

Tabela 10. Potrzeba legalizacji marihuany w opiniach respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	4	0,9
Raczej tak	10	2,2
Raczej nie	31	6,9
Zdecydowanie nie	387	86,0
Trudno powiedzieć	16	3,6
Brak odpowiedzi	2	0,4
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, aż 92,9% badanych uważa, że nie istnieje potrzeba legalizacji marihuany (łącznie zdecydowanie nie i raczej nie), zaledwie 3,1% respondentów uważa, że jest taka potrzeba (łącznie zdecydowanie tak i raczej tak), a 3,6% nie ma w tym zakresie zdania. Widać zatem w odpowiedziach respondentów dużą jednorodność, która jest odzwierciedleniem nie tylko opinii nauczycieli, ale także sporej części specjalistów zajmujących się leczeniem osób uzależnionych, a nawet części opinii publicznej.

Kolejne pytanie związane było z wiedzą nauczycieli na temat liczby uczniów którzy palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają dopalaczy, czy używają „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi ilustruje tabela 11.

Tabela 11. Liczba uczniów, którzy palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają dopalaczy, używają „narkotyków” w opiniach nauczycieli (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Nikt	Kilku uczniów	Sporo uczniów	Większość	Wszyscy
Pali papierosy	11	238	174	14	0
	2,4	52,9	38,7	3,1	0,0
Pije alkohol	36	264	98	5	0
	8,0	58,7	21,8	1,1	0,0
Upija się alkoholem	159	172	11	0	0
	35,3	38,2	2,4	0,0	0,0
Używa dopalaczy	172	153	9	0	0
	38,2	34,0	2,0	0,0	0,0
Używa „narkotyków”	228	96	3	0	0
	50,7	21,3	0,7	0,0	0,0

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych wyłania się w miarę optymistyczny obraz młodzieży szkolnej, w opiniach nauczycieli. Okazuje się, że według wiedzy respondentów największym problemem uczniów jest palenie papierosów. To, że nikt nie pali papierosów uważa 2,4% badanych, że pali kilku uczniów uważa 52,9% badanych, że pali sporo uczniów uważa 38,7% badanych, że pali większość uczniów uważa 3,1% badanych. Na to, że palą wszyscy uczniowie, nie zwrócił uwagę żaden respondent. Z kolei to, że nikt nie pije alkoholu uważa 8,0% badanych, że pije kilku uczniów uważa 58,7% badanych, że pije sporo uczniów uważa 21,8% badanych, że pije większość uczniów uważa 1,1% badanych. Podobnie jak wyżej nikt nie uważa, że piją wszyscy uczniowie. To, że nikt nie upija się alkoholem uważa 35,3% badanych, że upija się kilku uczniów uważa 38,2% badanych, że upija się sporo uczniów uważa 2,4% badanych. Żaden respondent nie zaznaczył, że upija się większość uczniów, albo wszyscy uczniowie. To, że nikt nie używa dopalaczy uważa 38,2% badanych, że używa dopalaczy kilku uczniów uważa 34,0% badanych, że używa dopalaczy sporo uczniów uważa 2,0% badanych. Nikt nie stwierdził, że używa dopalaczy większość uczniów, czy wszyscy uczniowie. To, że nikt nie używa „narkotyków” uważa 50,7% badanych, że używa „narkotyków” kilku uczniów uważa 21,3% badanych, że używa „narkotyków” sporo uczniów uważa 0,7% badanych. Nikt nie uważa, że używa „narkotyków” większość uczniów, albo wszyscy uczniowie. W zasadzie można uznać, że odpowiedzi te są warunkowane nie tylko tym, że nauczyciele faktycznie nie mają wiedzy o tym, co robią uczniowie po godzinach w szkole, ale także chęcią odsuwania od siebie kwestii „powzięcia” informacji, że uczniowie używają różnorodnych środków, które mają charakter psychoaktywny.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy kadra pedagogiczna w szkole postrzega picie alkoholu i używanie „narkotyków” przez młodzież, jako problem wymagający odpowiedniego działania. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Postrzeganie przez kadrę pedagogiczną zjawiska picia alkoholu i używania „narkotyków” przez młodzież, jako problem wymagający określonych działań

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	291	64,7
Raczej tak	97	21,6
Raczej nie	38	8,4
Zdecydowanie nie	3	0,7
Trudno powiedzieć	18	4,0
Brak odpowiedzi	3	0,7
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, aż 86,3% badanych uważa, że kadra pedagogiczna postrzega te zjawiska jako problem wymagający określonych działań (łącznie zdecydowanie tak i raczej tak), chociaż 9,1% respondentów jest przeciwnego zdania (łącznie zdecydowanie nie i raczej nie), a 4,0% badanych nie ma w tym zakresie zdania.

Następnie zapytano o to, o ilu przypadkach tego, że któryś z uczniów był pod wpływem alkoholu w ciągu ostatniego roku, słyszeli respondenci. Rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 13.

Tabela 13. Wiedza nauczycieli o tym, że w ciągu ostatniego roku uczniowie byli pod wpływem alkoholu

Wyszczególnienie	Liczba	%
Od 1 do 5 przypadków	248	55,1
Od 6 do 10 przypadków	19	4,2
Powyżej 10 przypadków	7	1,6
O niczym podobnym nie słyszałem/ słyszałam	165	36,7
Brak odpowiedzi	11	2,4
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, aż 55,1% badanych słyszało, że w ciągu ostatniego roku było od 1 do 5 przypadków tego, że uczniowie byli pod wpływem alkoholu, 36,7% badanych o niczym podobnym nie słyszało, 4,2% słyszało o 6 do 10 przypadkach, a 1,6% badanych słyszało o więcej niż 10 przypadkach. I jest to wiedza, która musi wzbudzać trwogę, gdy więcej niż połowa respondentów wie, że niektórzy z uczniów byli pod wpływem alkoholu. Jest tylko pytanie, co z tą wiedzą zostało zrobione.

Zapytano też o to, czy respondenci w ciągu ostatniego roku widzieli uczniów pijących alkohol w różnych miejscach i sytuacjach. Ilustruje to tabela 14.

Tabela 14. Zetknięcie się respondentów z uczniami pijącymi alkohol w różnych miejscach i sytuacjach (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Na wycieczce szkolnej	24	342	43
	5,3	76,0	9,6
W domu uczniów	12	303	88
	2,7	67,3	19,6
W restauracji, kawiarni, barze	38	298	69
	8,4	66,2	15,3
Na dyskotecę	46	292	72
	10,2	64,9	16,0
Na ulicy, w parku	73	275	67
	16,2	61,1	14,9
W szkole lub internacie	20	323	56
	4,4	71,8	12,4
W innych miejscach	30	256	91
	6,7	56,9	20,2

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że odpowiedzi na to pytanie mają w zasadzie charakter mocno stonowany, gdyż niewielu respondentów zetknęło się z uczniami pijącymi alkohol w ich domu (2,7%), w szkole lub internacie (4,4%), na wycieczce szkolnej (5,3%), w innych miejscach (6,7%), w restauracji, kawiarni, barze (8,4%), na dyskotecę (10,2%), na ulicy, w parku (16,2%). Oczywiście nikt nie uważa, że nauczyciele powinni w jakimś stopniu „śledzić” uczniów, nie mniej jednak można odnieść wrażenie, że odpowiedzi te nie są do końca szczere.

Zainteresowano się także i tym, czy w najbliższym sąsiedztwie szkoły można kupić napoje alkoholowe, co w domyśle oznacza, że uczniowie mogą mieć łatwy dostęp do alkoholu, nie tylko po lekcjach, ale także w trakcie ich pobytu w szkole. Odpowiedzi przedstawia tabela 15.

Tabela 15. Możliwość zakupu napojów alkoholowych w najbliższym sąsiedztwie szkoły w opiniach respondentów (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Piwo	278	98	70
	61,8	21,8	15,6
Wino	241	109	88
	53,6	24,2	19,6
Wódka	233	112	93
	51,8	24,9	20,7

Źródło: Obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że wiedza nauczycieli na ten temat jest na wysokim poziomie. O tym, że w najbliższym sąsiedztwie szkoły istnieje możliwość zakupu piwa wskazuje 61,8% nauczycieli, wina 53,6%, a wódki 51,8. Nie jest to optymistyczna informacja, gdyż pokazuje niefrasobliwość poszczególnych rad gmin, pozwalających na sytuowanie punktów sprzedaży napojów alkoholowych w sąsiedztwie szkół, a także na możliwość zakupu alkoholu przez uczniów, mimo zakazów ustawowych. Podczas realizacji badań autor osobiście zetknął się z sytuacją, gdy uczniowie przebiegali na drugą stronę ulicy i tam dokonywali swoich zakupów. W sklepie była także sprzedaż alkoholu. Ale nie chodzi o to, że autor badań widział zakupy alkoholu przez uczniów, tylko to, że uczniowie mieli niedaleko do tego sklepu, chociaż musieli przejść przez metalowe barierki oddzielające szkołę od ulicy, a następnie przebiec jezdnią. Z uwagi na to, że była to niewielka gmina, ruch uliczny był raczej symboliczny. Po zasięgnięciu informacji u radnych, na temat usytuowania sklepu z alkoholem naprzeciw szkoły, okazało się, że wszystko jest zgodnie z prawem, gdyż w uchwale gminy była ustalona odległość 100 metrów od sklepu do szkoły, ale zgodnie z ciągiem komunikacyjnym. Od bramki szkolnej do przejścia dla pieszych, a następnie od przejścia dla pieszych do sklepu z pewnością było więcej niż 150 metrów, ale przez ulicę nie więcej niż 10 metrów. Uczeń przeskakując przez barierkę i przebiegając przez ulicę potrzebuje kilka sekund na pokonanie takich przeszkód.

Zapytano też respondentów o to, czy w ciągu ostatniego roku szkolnego zdarzyło się, że któryś z nauczycieli przyszedł do szkoły pod wpływem alkoholu. Odpowiedzi ilustruje tabela 16.

Tabela 16. Zetknięcie się respondentów z sytuacją, że któryś z nauczycieli przyszedł do szkoły pod wpływem alkoholu

Wyszczególnienie	Liczba	%
Tak	14	3,1
Nie	360	80,0
Nie wiem	72	16,0
Brak odpowiedzi	4	0,9
Razem	450	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, tylko 3,1% badanych zetknęło się z sytuacją, że któryś z nauczycieli przyszedł do szkoły pod wpływem alkoholu, 80,0% nie zetknęło się z tym zjawiskiem, a 16,0% nie wie o tym nic. Oczywiście jest to optymistyczne, ale można uznać, że odpowiedzi mieszczą się w zakresie błędu statystycznego wynoszącego 5,0%, nie mniej jednak pokazuje to, że środowisko szkolne nie jest „wolne” od tego problemu.

Podobnie zapytano, czy w ciągu ostatniego roku, któryś z nauczycieli pił alkohol z uczniami. Odpowiedzi przedstawia tabela 17.

Tabela 17. Zetknięcie się respondentów z sytuacją, że któryś z nauczycieli pił alkohol z uczniami

Wyszczególnienie	Liczba	%
Tak	2	0,4
Nie	374	83,1
Nie wiem	71	15,8
Brak odpowiedzi	3	0,7
Razem	450	100,0

Zródło: Obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, 0,4% badanych zetknęło się z sytuacją, że któryś z nauczycieli pił alkohol z uczniami, 83,1% nie zetknęło się z tym zjawiskiem, a 15,8% nie wie na ten temat nic. Tutaj także odpowiedzi są analizowane w ramach błędu statystycznego.

Zakończenie

Chcąc odpowiedzieć na pytania, które zostało zadane we wstępie opracowania, czy nauczyciele mają dostateczną wiedzę o używaniu przez młodzież szkolną nielegalnych i legalnych środków psychoaktywnych, a także, czy wiedza ta jest adekwatna do istniejących zagrożeń społecznych, można odpowiedzieć, że nie.

Badania wykazały, że wiedza respondentów w zakresie problemów narkomanii nie jest imponująca, chociaż nauczyciele są dobrymi obserwatorami zjawisk zachodzących w społeczeństwie, a szczególnie w jego najmłodszej części. Poza tym można stwierdzić, że problemy narkomanii w środowisku szkolnym mają określoną skalę i dynamikę, ale przecież fakt, że w środowisku szkolnym (bardzo szeroko rozumianym), pojawiają się jakiegokolwiek nielegalne środki psychoaktywne, nie jest winą ani szkoły, ani wychowawców, ani nauczycieli. Problemem jest tylko to, że nauczyciele i wychowawcy, a także rodzice dorastającej młodzieży, nie chcą mieć wiedzy o tym, jakie „narkotyki” mogą pojawić się w szkole, na dyskotekach, zabawach szkolnych, a także na przerwach. Dodać też można, że mając do czynienia ze społeczeństwem ponowoczesnym, należy mieć wiedzę, że młodzież lepiej „czierpie” nauki płynące z Internetu, niż ich rodzice i wychowawcy. Ma też dużą wiedzę, gdzie można kupić, zorganizować, załatwić nie tylko nielegalne środki psychoaktywne, ale także i dopalacze”. I to jest niezbyt optymistyczna konstatacja z tej analizy.

Bibliografia

- Bar E., Ciepluch A., Ciuurko B., Duży P., Jarosz K., Krawczyk A. (2005). *Występowanie zjawiska narkomanii na terenie województwa podkarpackiego*. Markowa: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego.
- Czekaj K., Zawartka-Czekaj M. (2015). Problemy społeczne, mapy badawcze, planowanie społeczne – perspektywa Smart City. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* 243.
- Czerepaniak-Walczak M., Stereotypy młodzieży. Konieczność i możliwości odczarowania młodości, w: M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Wychowanie. Pojęcia. Procesy*.

Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie, Tom 1. *Istota i sens wychowania – wokół kontekstów i znaczeń*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Earleywine M. (2014). *Zrozumieć marihuanę. Nowe spojrzenie na badania naukowe*. Warszawa: Wydawnictwo Cień Kształtu.
- Falewicz J. K. (1993). *ABC problemów alkoholowych*. Warszawa: PARPA.
- Jabłoński P., Malczewski A. (2014). *Dopalacze. Skala zjawiska i przeciwdziałanie*. Warszawa: Wydawnictwo Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.
- Jędrzejko M.Z. (2006). *Wstęp*, w: M.Z. Jędrzejko (red.), *Patologie społeczne*. Pułtusk: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusku.
- Jędrzejko M.Z., Stańczak Z., Białas T. (2018). *Narkotyki. Dopalacze. Nowe środki psychoaktywne. Co warto wiedzieć? Jak chronić dzieci i młodzież?* Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR- Oficyna Wydawnicza von Velke, .
- Kowalowa A.I., Łukow W.A. (2003). *Socjologia młodzieży*. Szczecin: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie.
- Matyjek S. (2016). *Czy chcemy legalnych narkotyków?*, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica* 76.
- Moczuk E. (2010). *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole i używania środków psychoaktywnych*. Rzeszów: Urząd Miasta Rzeszowa, Stowarzyszenie Pomost.
- Moczuk E. (2015). *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*. Rzeszów: Stowarzyszenie Pomoc w Rzeszowie, Urząd Miasta Rzeszowa.
- Moczuk E. (2012a). *Młodzież powiatu mieleckiego wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i Internetu*. Mielec-Rzeszów: Starostwo Powiatowe w Mielcu, Uniwersytet Rzeszowski.
- Moczuk E. (2012b). *Wiedza nauczycieli z terenu powiatu mieleckiego o zachowaniach młodzieży szkolnej w zakresie problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i Internetu*. Mielec-Rzeszów: Starostwo Powiatowe w Mielcu, Uniwersytet Rzeszowski.
- Moczuk E. (2003). *Zagrożenia współczesnej młodzieży*, w: F. Kozaczuk (red.), *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Przepisy prawa:

Ustawa z dnia 1 kwietnia 2011 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2011 r. nr 117, poz.678).